

НЕЩОДАВНО одержав я листа, з приводу якого хочеться поділитися роздумами. Адресатка моя, робітниця Харківської швейної фабрики, пише: «Раніше не замислювалася над змістом слів «Усе найкраще — дітям». Це здавалося само собою зрозумілим. А от ішла яось вулицею, спека була, і зупинилася біля цистерни з квасом. Зайняв за мною чергу молодий чоловік з донькою років чотирьох. Раптом підійшла мати дівчинки і сердито так гримнула на чоловіка: «Ти що, не можеш без черги підійти?! Дитина стоїть, а тобі хоч би що!..»

Дівчинка, слід сказати, до приходу матері спокійненько стояла собі, колихаючи ляльку. Невтямки було матері, що таким чином виховує вона в доньки зневагу до людей і взагалі до загальноприйнятого порядку. Коли ж

М І Р А Л Ю Б О В І

хтось із черги спробував зауважити жінці, мовляв, ніякої біди немає в тому, що дівчатко постоїть кілька хвилин у черзі, що он і старенькі стоять, — та роздратовано кинула: «Посоромилися б говорити! Це ж мала дитина! Що можна вимагати від неї? Дітям у нас усе найкраще належить». От тоді й подумалося мені: не всі правильно розуміють, що таке піклування про дітей».

Справді, в подібних випадках батьки нерідко недооцінюють виховного значення таких реальних життєвих ситуацій. Аналізуючи як психолог наведений у листі приклад, можу сказати, що вимагати від малюка такого віку і можна, і треба досить багато. Звичайно, вимоги ці повинні враховувати вік і стан дитини, її фізичні і психічні можливості.

Всі люблять дітей, усі хочуть для них добра, щастя. Тільки правило це далеко не однозначне. І, даючи дітям усе найкраще, треба робити так, щоб вони цього не помічали. Бо інакше ростимуть егоїстами, можуть почати зловживати своїм, так би мовити, привілейованим становищем.

За медичними канонами, дитина — це людина до чотирнадцяти років. Вважається, що фундамент її особистості закладається до п'яти років. Зрозуміло, що коли її фундамент хиткий, про міцну будову годі й думати. А буває ж, що надміру турботливі, точніше кажучи, — безтурботні батьки виховують дітей духовно кволими, розпещеними утриманнями.

Нерідко доводиться бути свідками, як малюк вередує, скажімо, в автобусі, вимагаючи, щоб його посадили неодмінно біля вікна. Йому кажуть, що не можна тривожити бабусю, яка сидить там, але він і слухати не хоче, верещить на весь автобус, замахується на матір, і та, вибачившись перед пасажиркою, а буває, і не вибачившись, просить звільнити для сина місце і садить-таки його біля вікна.

У таких випадках у дітей і формуються відповідна пси-

хологічна установка, переконання, які потім стають нормою їх життя, принципом спілкування з іншими.

Не будемо зараз розмірковувати, хто від цього більше страждатиме — сама дитина, її батьки чи суспільство. Розглянемо ще один медико-психологічний аспект виховання. Хлопчик або дівчинка стає підлітком. Період це складний, недарма його називають перехідним, «важким» віком. Так воно і є. В дитячому організмі відбуваються кардинальні фізичні, нейроендокринні, психофізіологічні перетворення. Він кипить, вирує... І треба ж, що саме тоді, коли настає цей один з найважчих етапів розвитку, підліток на кожному кро-

● БАТЬКІВСЬКИЙ ВСЕОБУЧ

Нотатки психолога

ці тільки й чує від батьків: «Ти вже дорослий», «Сам заробиш, тоді й купиш», «Досить на шиї в батьків сидіти». От і виникають у сім'ї конфлікти.

Навіть доросла зрівноважена людина, недобровільно, так би мовити, розлучаючись із своїми якимись привілеями, навряд чи відчуватиме вдячність до тих, хто її позбавляє їх. А підліток? Досі ж усе було для нього, завжди йому був кращий шматок, усе робили за нього інші, все, що тільки забagneється йому, з'являлося, мов за помахом чарівної палички, і раптом...

Чи не тут криються причини раптових ворожнечі дітей у взаєминах з батьками? Таке негативне ставлення часом переростає у відкрите неприйняття сімейних, а то й взагалі суспільних наших норм. А позбавляти дітей подібних незаслужених «привілеїв» доводиться, бо інакше може вирости, як писав Маяковський, «із сина свин», тобто егоїст, ледар, нероба з психологією утримання. Тільки інколи пізно, на жаль, ми, дорослі, б'ємо на сполох.

Нічого не шкодуємо ми для дитини. Торт? Будь ласка. А тим часом для сьогоденного підлітка життєвий хліб чи не корисніший від торта (особливо враховуючи те, що немало дітей страждають від ожиріння). Гітару хоче? Будь ласка. Але прислухаймося до думки, що лопата в руках деяких підлітків принесла б їм більше користі, ніж та сама гітара, бо нерідко ростуть хлопці й дівчата білоручками. Безумовно, й гітара потрібна. Потрібно все, важливі тільки правильні пропорції й урахування індивідуальних особливостей. Однак, на мій погляд, необхідні радикальні зміни у

самому підході до цього питання.

Довелося якось в одній із шкіл побачити стенд: «Ми живемо безтурботно й щасливо». Подумалося тоді: хіба ж у безтурботності щастя?

Так, ми пишаємося тим, що створили дітям усі умови для навчання, для розвитку. Проте слово «дитинство» поступово стало чомусь синонімом безтурботності. Головним привілеєм у багатьох з дітей з легкої руки батьків стала можливість тільки одержувати, тільки брати, користуватися працею інших.

Успішне навчання у школі — основне завдання дитини. Та навчання — не єдино доступний і потрібний підростаючій людині труд. Так вважають і медики, і фізіологи, і психологи.

Відомий український педагог і вихователь Василь Олександрович Сухомлинський любив говорити, що найкраще діти вчатьсЯ жити у процесі праці, спільної з дорослими.

Дійсно, без цього навіть з медичної точки зору, ростиме покоління, яке з малих літ страждатиме від гіподинамії, тобто малорухливості, захворювання нервової та серцево-судинної систем, не буде тоді гармонійного розвитку особистості. Тож треба, щоб діти не тільки старанно вчилися, а й систематично займалися посиленою роботою вдома, у школі. Не слід, звичайно, забувати і про спорт.

Певно, хтось може зауважити: як же звальовати все це на школярів, коли в них така складна навчальна програма? Відповісти на це неважко. Людину будь-якого віку, а дитячого тим більше, ніщо не втомлює так, як одноманітність занять. Різні заняття повинні чергуватися. Давня мудрість свідчить: відпочинок — не в неробстві, а у зміні праці, розумової чи фізичної.

І, що дуже важливо, з раннього віку дитина мусить виконувати певну роботу, хай навіть суто символічну, і відчувати від того радість. Нехай діти зустрічаються з труднощами і стараються самостійно долати їх! Згадайте, як мудро писав Микола Костянтинович Реріх: «Благословенні перешкоди — ними зростаємо!»

Нерідко в сім'ях побутує система виховання, яка передбачає безперечне задоволення всіх потреб і бажань дитини. А виховання має бути «соціоцентричним», коли в центрі не просто дитина як об'єкт батьківських почуттів, а майбутній громадянин нашої держави.

Дітям необхідно насамперед віддавати все найкраще, що є в нас самих, — наші високі ідеали, наші погляди, почуття, наші знання. Любляче батьківське серце має бути й мудрим. Антон Семенович Макаренко писав: «Любов — це велике почуття, яке взагалі створює чудеса, яке створює нових людей, найбільш людські цінності...». Але далі він вказував, що любов вимагає певного дозування, як їжа. Ніхто не може з'їсти десять кілограмів хліба і пишатися тим, що він так добре поїв. І любов вимагає міри.

В. СКУМІН,
кандидат медичних наук,
психолог.
Київ.